

Mont Ventoux: ostrovní křižovatka přírody v levandulovém kraji

Pavel Kovář

Ve starodávných textech není o Mont Ventoux zmínky a nikdo významný nepovažoval za přínos zlézt vrchol hory, který se později stal Olympem básníků. V jednom z univerzitních přednáškových kursů pro studenty uvádím Mont Ventoux v části o vnímání (percepce) krajiny v souvislosti s tím, že jde patrně o první zaznamenaný případ, kdy člověk podnikl náročný výstup nikoli z důvodů nějakého užitku, ale pro radost z poznávání a estetického zážitku. Teprve po mnoha letech se mi naskytla příležitost místo navštívit.

Byl to italský lyrik, Florentinec Francesco Petrarca, který zdolal 9. května 1336 Mont Ventoux s mladším bratrem a dvěma sluhy. Cestou potkali pastevce, který znal hory dobře a pokoušel se poutníky od výstupu odradit, ale nakonec jim ukázal vhodný nástup při úpatí u Malaucène. V ten den Petrarca srovnal Mont Ventoux s Olympem v Řecku. Historie pak zaznamenává další výstupy, např. v r. 1598 to byl Thomas Platten z Basileje, Švýcar studující medicínu v Montpellier. Roku 1632 provensálský historik Nicolas Fabri de Peirese provázal na vrchol reverenda F. Fischera, astronoma, a v r. 1701 uskutečnil první noční výstup otec Laval kvůli astronomickým pozorováním. V 19. stol. malíř a spisovatel z regionálního centra Carpentras, Jules Laurent, napsal: „Mont Ventoux je nesrovnatelný pro svůj terén,

který nabízí barvy světla, jež sem probleskuje skrze mraky jak v pohyblivých vlnách, tak v kružnicích podobných těm na vodě...“

Mont Ventoux se svými 1 912 m n. m. vévodí rovině francouzské Provence, mírně se vlnící mezi 100–300 m n. m. Malé, ale výrazné pohoří zaujímá plochu 25 km dlouhou a 15 km širokou. Díky své poloze daleko od Alp je vystaveno výkyvům počasí od velmi horkých vln po -30°C . V létě se tu vyskytují časté srážky z tepla, ale také v té době může padat sníh. Vítr je zde běžným hostem — přichází ponejvíce údolím

*Mont Ventoux — dominanta krajiny Provence převyšující okolní terén až o 1 800 m, dole ♦ Na svazích Mont Ventoux převažuje v lesních výsadbách borovice alepská (*Pinus halepensis*), vpravo*

Rhône, ale může vát ze všech směrů. Dosahuje rychlosti až 250 km/hod. Mistral, spojovaný s horskou dominantou, je tu chladný — šíří se přes nivu Rhône od moře. Z vrcholu je za jasného počasí za dvou orientačních bodů rozhled na ojedinělá panoramata — jsou z nejširších v Evropě. Na jižní straně je vidět Plató Albionu až po Mont Viso značící italskou hranici, kde vychází slunce. Na severním svahu jsou pozorovatelná údolí Rhône a Durance s rozhledem na nejvyšší vrcholy Alp.

Geologické podloží Mont Ventoux tvoří bazické usazeniny, při jejichž povrchovém zvětrávání pozorujeme lámavé plochy

Zvonek alpský (Campanula alpina) spoluutváří alpskou flóru solitérního vrcholu, nahoře vlevo ♦ Hvozdík lesní (Dianthus sylvestris) patří mezi ozdoby Mont Ventoux, vpravo

Žluté kvetoucí mák alpského pásma — Papaver rhaeticum, uprostřed ♦ Písečnice brvitá (Arenaria ciliata) patří k méně nápadným, ale ozdobným rostlinám horského bezlesí Mont Ventoux, vlevo dole

ních z jihu, jejichž uplatnění generuje čtyři prostorové sektory:

- jihozápadní, suchý a teplý;
- jihovýchodní, vlhký a teplý;
- severozápadní, suchý a svěží;
- severovýchodní, vlhký a chladný.

K těmto základním vymezením je možné přidat ještě další, jako izolovanost na severním konci pyrenejsko-provensálského geomorfologického řetězu, dále poloha na 44. rovnoběžce severní zeměpisné šířky, tj. v zóně, kde asymetrie mezi osluněnými a zastíněnými místy je velká, dále složení substrátu, jímž jsou tvrdé vápence nebo slíny, a nakonec absence zalednění v nejmladší geologické historii, kdy se Provence udržela jako jedna z floristicky nejbohatších zón ve Francii.

V prostoru Mont Ventoux se vyskytuje na 400 florotypů (z celkových 1 000 uváděných pro celou Francii), což reprezentuje víc než 1 000 rostlinných druhů (ať už stromů, keřů nebo bylin), s mnoha rozlišovanými poddruhy nebo místními variantami. Svět rostlin je v souladu s výše popsanými podmínkami prostředí rozdělen do několika vegetačních pásem. Fytocenologové jich rozlišili pět hlavních ve výškovém rozmezí mezi 400–1 900 m n. m., přičemž některé jsou společné severnímu

i jižnímu svahu, ale pouze jižní úbočí zahrnuje všech pět. Samozřejmě každý z těchto stupňů je produktem vždy poněkud zjednodušující klasifikace a konkrétní skutečnost je velmi komplexní. Specifická společenstva se objevují v závislosti na mikroreliefu a mikroklimatu a „narušují“ tak předpokládané uspořádání porostů a rozšíření rostlin. Fytogeografické a florogenetické vlivy v historii se „podepsaly“ na zvláštní kombinaci druhových výskytů. Větší část zdejších vegetačních typů se řadí k „jižními světu“ s vazbami na mediteránní území. Komplexnost protichůdných prvků ve zdejší flóře rozpoznal už v r. 1842 slavný přírodovědec (hlavně entomolog) z blízkého Vaucluse, Jean Henry Fabre, když po výstupu na Mont Ventoux shledal, že v rozmezí několika km může nalézt borovici alepskou (*Pinus halepensis*), původem ze severní Afriky, ale také žlutý mák (*Papaver rhaeticum*) nebo lomikámen vstřícnolistý (*Saxifraga oppositifolia*), o nichž věděl, že se vyskytují na Špicberkách. Z chráněných druhů najdeme v lesním stupni např. lilii zlatohlávek (*Lilium martagon*) nebo tulipán lesní (*Tulipa sylvestris*), v rozvolněné vegetaci s keří a keřky např. některé zemní orchideje jako tořič včelonosný (*Ophrys apifera*) nebo vstavač bledý (*Orchis pallens*), ve vysokohorských loukách se skalními výchozy např. máčku alpskou (*Eryngium alpinum*) nebo lněnku alpskou (*Linaria alpina*). Je třeba říci, že asi do poloviny 20. stol. byl Mont Ventoux místem lidských aktivit a vegetační kryt byl kromě přirozených vlivů vystaven různému dalšímu narušování:

- pastva ovcí a koz (kolem 80 tisíc kusů, v r. 1991 už jen 3 000 ks);
- těžba dřeva pro regionální spotřebu (sklářství, vápenky, topivo);
- vypalování (kvůli získávání nových ploch pro pastvu).

Od r. 1870 se začalo praktikovat „moderní“ lesnictví s centrem v Bédoin (6 300 ha), které zachovalo asi 1 400 ha s původními dřevinami (převážně duby, vzácněji buk a reliktní lokality s borovicí). Na většině

kameny různých šedobílých odstínů. Při pohledu na vrchol zdálo to vypadat, jako by provensálská dominanta měla čepici ze sněhu, což turisty vede k nepřipadnému srovnávání se známým japonským vulkánem Fudžisan. Na stinných svazích neustále erodují skály a vznikají sutě nebo drolinové kužele ospy. Povrch je velmi dobře propustný, voda rychle mizí a v podzemí vytváří jeskyně a podzemní řeky.

Originalita Mont Ventoux (kterou F. Leenhard popsal jako předsunutou hlídku Alp uprostřed rhónské planiny) je podmíněna geografickou situací. Tou je umístění na křižovatce vlivů střeoevropských a alpských ze severu a západomediterrán-

plochy dříve dubo-borových lesů se začaly pěstovat introdukované dřeviny jako různé druhy borovic (*Pinus halepensis*, *P. pinaster*, *P. nigra* aj.) nebo cedr (*Cedrus atlantica*). Dnes turisticky exponovaný

vrchol s observatoří, vysílačem a prodejem suvenýrů, kde dříve stávala kaple vybudovaná kolem r. 1500 Pierrem de Valetaris, biskupem z Carpentras, čelí ohrožení, že se stane horskou kamenitou

Centranthus angustifolius z čel. kozlíkovitých (Valerianaceae) je mediteránním prvkem květeny montánního (horského) stupně. Snímky P. Kováře

pouští (viz obr. na III. str. obálky). Zároveň se však na mozaice stanovišť Mont Ventoux vyskytuje 120 druhů ptáků a celá řada druhů savců od korsického muflona po tchoře. Nadto je odtud známo 800 druhů brouků, asi 64 druhů mravenců, 30 druhů rovnokřídlých, 133 druhů pavouků, nespočet druhů motýlů s mnohými místními varietami stejně jako je tomu u hadů.

Spojeným úsilím geologů, hydrologů, geografů, biologů a ekologů se Mont Ventoux dostal do zorného pole programu UNESCO Člověk a biosféra a od r. 1990 je biosférickou rezervací. Byly definovány sektory, které ve svém celku konstituují území nezbytné pro udržení mediteránních ekosystémů tak, aby byla zajištěna reprodukce, přežití, výživa a odpočinek druhů ze zákona chráněných. Tyto sektory jsou rozděleny do tří kategorií: ochranná, pufráční a přechodná zóna. V odstupňované míře se v jejich rámci podporují krajové tradice a hospodářské aktivity tak, aby jejich interakce byly v souladu s přírodní ekonomikou.

Entomologická ilustrace 4. Populárně–naučné publikace přelomu 19. a 20. století

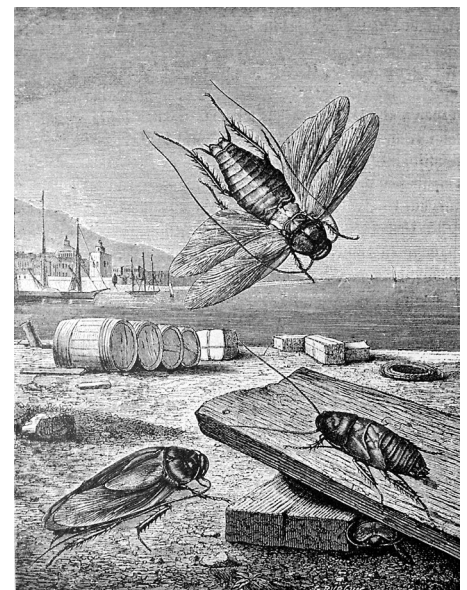
Magdalena Chumchalová

„Mezi první zvěstovatele jara náleží bmyz, který zlákáán břejivým slunkem opouští svůj úkryt a honí se za živobytím... Sběrateli nastává doba, aby si připravil své nářadí a vydal se na první lov.“
(Rudolf Váca)

V 2. pol. 19. stol. se hmyz těšil vědeckému i obecnému zájmu. Sbíráni motýlů a brouků bylo ušlechtilou zápravou, profesionální i amatérští entomologové zakládali sbírky na vědeckém podkladě. Zejména křehcí motýli uchvacovali pestrostí svých křídel uměleky cítící a po poznání prahnoucí sběratele. V poslední čtvrtině 19. stol. byly v evropské, především v anglosaské literatuře, publikovány různé seznamy motýlů a housenek palearktických oblastí s krásnými vyobrazeními, pro něž byla směrodatná systematická koncepce Katalogu motýlů na území palearktické fauny (Katalog der Lepidopteren des Palaarktischen Faunengebietes) O. Staudingera (1830–1900) z Draždan a H. Rebel a z Vídně, dělicí motýly na malé a velké (*Micro- a Macrolepidoptera*). Tento Staudingerův (či Staudingerův–Rebelův) katalog, podle něhož byla uspořádána většina velkých sbírek té doby, se stal nepostradatelnou součástí každého lepidopterologického díla, jež si činilo nárok na komplexní systematické zpracování.

Obrazové atlasy hmyzu náročně ilustrované technikou chromolitografie (barevným kamenotiskem) vycházely především ve Stuttgartu. Litografické tabule nemohly být reprodukovány spolu se sazbou, proto

byly tištěny na samostatné listy a do knihy se zařazovaly jako přílohy. To kladlo nároky také na kvalitní sazbu prováděnou v noblesním dobově ozdobném stylu. Jedním z nejznámějších a u nás velmi populárních děl tohoto typu byla Kniha o motýlech aneb obecný a speciální přírodopis motýlů (Schmetterlingsbuch oder allgemeine und besondere Naturgeschichte der Schmetterlinge) Friedricha Bergeho, jejíž první vydání obsahovalo 1 100 ilustrací na 52 tabulích tištěných na žlutém papíře. Tato úspěšná publikace, jež byla ukázkou kreslířského umění a tiskařských schopností, se dočkala mnoha dalších vydání s četnými obměnami. Čtvrté vydání, jež vyšlo r. 1870 pod názvem Bergova kniha o motýlech (Berge's Schmetterlings-Buch), nově přepracoval Hermann von Heinemann z Braunschweigu, autor známého díla Motýli Německa a Švýcarska (Die Schmetterlinge Deutschlands und der Schweiz). Po jeho předčasném úmrtí pověřilo nakladatelství úkolem prohlédnout a doplnit dílo k 5. vydání (r. 1876) W. Stuedela. V 6. vydání byl již pro reprodukci obrazových tabulí použit běžější papír, na kterém se barvy odrazely jasněji. Barevné tabule byly vylepšeny nejen technicky, nýbrž zejména v koloritu prošly důkladnou revizí, jejíž cílem bylo přiblížit jednotlivá

Francouzská rytina z poloviny 19. století od G. Burguna zobrazuje šváby v nereálném velikostním poměru k jejich prostředí

vyobrazení co nejvíce živým motýlům. Sedmé vydání z r. 1889 zahrnovalo 50 kolorovaných tabulí s 900 zobrazeními různých druhů evropských motýlů a jejich housenek. Příjemný účinek barev na celostránkových tabulích byl v tomto vydání dosažen lehce tónovaným barevným podtiskem. Šlo o nádherné, uměleky hodnotné dílo v elegantní vazbě.

Roku 1884 vyšlo poprvé dílo Velcí motýli Evropy (Die Gross-Schmetterlinge Europas) s doprovodným textem kustoda královského kabinetu přírodnin ve Stuttgartu prof. Ernsta Hofmanna (†1892). Tato jedinečná kniha byla vybavena 71 chromolitografickými tabulemi s přibližně 2 000 zobrazeními motýlů přehledně a systematicky rozmištných. Věcné a věrné obrázky umožňovaly bezpečně poznat jednotlivé druhy a přitom v nich nechyběla přiměřeně